ZfWT | Zeitschrift für die Welt der Türken
Journal of World of Turks

TÜRKİYE'DE BULUNAN GREK HARFLİ TÜRKÇE KİTABELER VE KARAMAN TÜRKLERİNİN DİLİ[*]

TURKISH DISCRIPTIONS WITH HELLENIC SCRIPT IN TURKEY AND LANGUAGE OF KARAMAN TURKS

Necati DEMİR[**]

Özet:

1071'den önce gelip Anadolu'ya yerleşen Türklerin bir bölümü, Hristiyanlığı kabul edip Grek harflerini öğrenmişler ve bu alfabe ile bir edebiyat meydana getirmişlerdir. Anadolu'da yaşayan, Türkçeden başka dil bilmeyen, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini benimsemiş Türklere "Karamanlı Türkleri veya Karamanlı" adı verilişitir. Selçuklu Dönemi ve Osmanlı Dönemi'nde dinlerine müdahale edilmediği anlaşılmaktadır. Onlar, meydana getirdikleri edebiyatın yanında dinî ve sivil yapılarda, ev eşyaları ile mezar taşlarının üzerinde Grek harflerini kullanmışlardır. Grek harfleri ile yazılan Türkçe kitabeler; Türk dili, tarihi ve kültürü açısından son derece önemlidir. Biz bunu dikkate alarak pek çok ilimizde alan araştırması yapıp Konya, Niğde, Kayseri, Ankara, Mersin, Isparta, Antalya, Nevşehir, İstanbul, Antalya, Tokat, Ordu, Zonguldak… illerinde bulduğumuz kitabeleri okumaya ve değerlendirmeye çalıştık. Tespit ettiğimiz kitabelerden hareketle Karamanlı Türklerinin kullandığı alfabeyi belirleyip metinlerin dil özelliklerini incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Karamanlıca / Karaman Türkçesi, Karamanlılar / Karaman Türkleri, Grek harfleri.

Abstract:

Part of Turkish people who settled in Anatolia before 1071 had accepted Christianity and learned Hellenic script. Thus, they have generated a literature with this script. Turkish people who lived in Anatolia and didn't know any other language except Turkish and members of the Eastern Orthodox Church are called Karaman Turks or Karamans. It has been understood that Seljuks and Ottomans have not interference to their religion. Besides literature, Karaman Turks have been used Hellenic scripts on house appliances, gravestones, religional and civilian structures. Turkish inscriptions that typing Hellenic script are so important in terms of Turkish language, culture and history. Accordingly, we have made case studies in Konya, Niğde, Kayseri, Ankara, Mersin, Isparta, Antalya, Nevşehir, İstanbul, Antalya, Tokat, Ordu, Zonguldak etc. and tried to evaluate and read situated inscriptions. Also we have tried to determine the script they used and texts' language characteristics.

---

[*] 13-18 Ekim 2008'de Ankara'da düzenlenen *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*'nda sunulan bildiridir.

[**] Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi – Sivas demir_necati@hotmail.com

Key words: Turkish Karaman Language Karamans/Karaman Turks, Hellenic Inscriptions

Giriş:

Dil, tarih ve kültür konuları ile ilgili alan araştırmalarımızı Kayseri, Nevşehir ve Niğde yörelerinde sürdürürken karşımıza ilgi çekici bir konu çıkmıştır: "*Grek harfleriyle yazılmış Türkçe kitabeler*". Daha sonra bu konu hakkında tarafımızdan detaylı araştırmalar yapılmış, kitabelerin Konya, Niğde, Kayseri, Ankara, Mersin, Isparta, Antalya, Nevşehir, İstanbul, Tokat, Ordu, Zonguldak… illerinde dinî ve sivil yapılar, ev eşyaları ile mezar taşları üzerinde bulunduğu tespit edilmiştir. Günümüzde bu kitabelerin bir kısmı mevcut yerlerindedir. Bir kısmı ise çeşitli müzelerde saklanmaktadır. Büyük bir kısmının da kayıp olduğu anlaşılmaktadır.

Grek harfli Türkçe kitabe ve metinlerin, Hristiyan Ortodoks Karaman Türkleri tarafından yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bizim tespit edebildiklerimizin yazılış tarihleri, 18. yüzyıldan başlayıp 20. yüzyılın başlarına yani mübadele yıllarına kadar sürmektedir. Bu kitabelerin dışında Karamanlı Türklerinin meydana getirdiği bir edebiyat da vardır. Türklerin Grek alfabesini kullanması, 1484'e kadar indiği anlaşılmaktadır[1].

Yapılan araştırmalara göre Grek harfleri ile yazılan Türkçe kitabelerin sayısı, tahmin edilenden çok fazladır ve bu kitabeler içerisinde büyük boyutta Türk dili, tarihi ve kültürü ile ilgili bilgiler saklıdır. Biz bu çalışmada Anadolu'da tespit ettiğimiz ve bizzat inceleyerek okuduğumuz 23 kitabeyi verdik. Tokat Müzesi'nde bulunan mezar taşı dâhil (Tokat Müzesi'nde varlığını bildiğimiz bir mezar taşını, müze müdürü incelememize izin vermemiştir.), varlığını bildiğimiz ancak ulaşamadığımız 4 kitabeyi, daha önce çekilen fotoğraflardan okumak zorunda kaldık. Ordu-Mesudiye'de bulduğumuz kitabenin tamamına yakını tahrip olmuştur. Ordu-Mesudiye'deki bu kitabenin sadece ilk satırdaki "*sene 1858*" ifadesini okuyabildik. Ayrıca İstanbul Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı önünde yere döşenmiş mezar taşlarından yaklaşık 10 tanesini yazıların yıpranmasından dolayı okuyamadık. Varlığını bildiğimiz ancak ulaşamadığımız Eskişehir ve Kayseri'deki birkaç kitabe ile bundan sonra tespit edilecekleri ise daha sonraki çalışmalarımıza bırakıyoruz.

1. Gayrimüslim Karaman Türklerinin Tarihine Kısa Bir Bakış:

Anadolu'da yaşayan, Türkçeden başka dil bilmeyen, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini benimsemiş Türklere "***Karamanlı***" adı verilmiştir. Karamanlı Türklerinin konuştuğu ve yazdığı Türkçe de ***"Karamanlı Türkçesi"*** *veya* ***"Karaman Türkçesi"*** olarak adlandırılmıştır.

Özellikle şunu belirtmek gerekir ki Anadolu'da kurulan ikinci dönem Türk beyliklerinden *Karamanoğulları Beyliği*'nin gayrimüslim Karaman Türkleri ile

[1] Osman F. Sertkaya, "Grek Harfleriyle Yazılmış Anadolu Karamanlı Ağzı Metinleri Üzerine", *Journal Of Turkish Studies*, Vol. 28/ II, 2004, s. 20.

soylarının binlerce yıl öncesine dayanan ortaklığı dışında bir ilgisi yoktur. Müslüman Karamanoğullarının, Oğuzların *Salur* veya *Afşar* boylarına mensup olduğu düşünülmektedir[2]. *Karamanoğulları Beyliği*'nin bu adla anılmasının sebebi, beyliğin kurulduğu yörenin Bizans döneminden beri Karaman adı ile anılması olsa gerektir.

János Eckmann, Karamanlı Türkçesi konusunda pek çok makale yayımlamıştır[3]. Semavi Eyice, Türkiye'nin çeşitli yörelerinde tespit ettiği kitabeleri iki makale hâlinde yayımlamıştır[4]. Mehmet Eröz, Hristiyan Türkler konusundaki çalışmasında Karaman Türklerinin üzerinde de durmuştur[5]. Osman Fikri Sertkaya ise Karamanlı ağzı ile yazılan metinleri incelemiş, İstanbul Balıklı Meryem Ana Manastırı'nın bahçesinde bulunan mezar taşlarından bazılarının metnini vermiştir. Sertkaya, ayrıca Karaman Türkçesi ile ilgili çalışmaları kısaca özetleyerek derli toplu bir literatür sunmuştur[6]. Harun Güngör, zaman zaman tespit ettiği Karamanlıca kitabeleri yayımlamıştır[7]. Görsel Korat, İstanbul Zeytinburnu'ndaki Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı'nın avlusundaki Karaman Türkçesi ile yazılmış mezar taşlarının resmini yayımlamıştır[8].

Öyle görünmektedir ki Türkler, 1071 yılından çok önce Anadolu'ya gelip yer yer yerleşmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulduğumuz Köktürk harfli kitabelerden anlaşıldığına göre 1071 öncesinde gelen Türklerin büyük çoğunluğu ise muhtemelen Şamanizm inancına bağlı idi.

Bazı Türk boylarının Müslüman Oğuzlardan çok önce Anadolu'ya gelip boydan boya yerleştikleri hakkında yüzlerce kaynak ve delil bulunmaktadır[9]. Konu

---

2 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara 1995, C. 1, s. 43.

3 János Eckmann, "Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar (I. Phonetica)", *DTCFD*, C. VIII, S. 1-2, Mart-Haziran 1950, s. 165-197; aynı yazar; "Karamanlıca –işin-li Gerundium Hakkında", *TD-B*, Seri: III, S. 14-15, Ocak 1950, Ankara 1951, s. 45-52; aynı yazar; "Karamanlı Türkçesinde –Maca Ekli Fiil Şekli", *TDAY-B,* 1953, Ankara 1988, s. 45-48; aynı yazar; "Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında", *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I*, Ankara 1950, s. 27-31; aynı yazar; "Die Karamanische Literatur", Philologiae Turcica Fundamenta, II, 1964, s. 819-835.

4 Semavi Eyice, "Anadolu'da 'Karamanlıca' Kitabeler", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C. XXXIX, S. 153, Ocak 1975, s. 25-56; aynı yazar; "Anadolu'da 'Karamanlıca' Kitabeler II", *Türk Tarih Kurumu Belleten,* C. XXXX, S. 476, 1980, s. 683- 696.

5 Mehmet Eröz, *Hristiyanlaşan Türkler,* İstanbul 1983.

6 Osman F. Sertkaya, "Grek Harfleriyle Yazılmış Anadolu Karamanlı Ağzı Metinleri Üzerine", *Journal Of Turkish Studies*, Vol. 28/ II, 2004, s. 1-21.

7 Harun Güngör, "Niğde-Nevşehir Yöresindeki Yeni Karamanlıca Kitabeler", *VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, 8-12 Kasım 1999; aynı yazar, "Karamanlıca Üç Kitabe", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* S. 34, Ekim 1989, s. 29-31; aynı yazar, "Niğde-Nevşehir Yöresindeki Karamanlıca Kitabeler", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* S. 34, Aralık 2000, s. 44-46; aynı yazar, "Karamanlıca (Grek Alfabesi ile Türkçe) Kitabe", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* S. 33, s. 95-101.

8 Görsel Korat, "Karanlıktaki Dil", *Atlas*, S. 125, Ağustos 2003, s. 56-56-57.

9 Kemal Balkan, "Eski Önasya'da Kut (veya Gut) Halkının Dili İle Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik", *Erdem*, C. 6, S. 16, Ocak 1990, s. 17; Necati Demir, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihî Alt Yapısı, Ankara 2005; aynı yazar; *Dânişmend-nâme*, Part Two, *(Turkish Translation),* Harvard 2002; İlhami Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, Ankara 1993; Hilmi Göktürk, *Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü*, Erzurum 1974; Vecihe Hatipoğlu, "Türk Tarihinin Başlangıcı", *Türkoloji dergisi*, C. VIII, Ankara 1979, s. 29-32; *İkinci Tarih Kongresi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1927; Fahrettin Kırzıoğlu, *Kıpçaklar*, Ankara 1992; Ekrem Memiş, "M.Ö. 3. Bin Yılında Anadolu'da Türkler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 53, Nisan 1988, s. 35-40; aynı yazar, "Orta Doğu'da Türklerin Varlığı Tartışmaları", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, C. 1, s. 441;

çok kapsamlı olduğu ve bir makalenin sınırını aşacağı için biz bu çalışmada ayrıntıya girmeyeceğiz.

Karaman Türkleri, 1071'den çok önce Türkiye'ye gelip yerleşen Kuman / Kıpçak veya Peçenek Türklerinin bir boyu olmalıdır. Anadolu'da Karaman ismine ilk kez MÖ 400'de rastlıyoruz. Bugünkü Uşak ilimizin bulunduğu yerin yakınlarında MÖ 400'de *Keramonagora* (Karamanpazarı, Karaman Halk Meydanı) adlı bir yerleşim merkezi bulunmaktadır. *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası* adlı eseri yazan Ramsay, *Keramonagora'*nın İslâmköy olabileceği düşüncesindedir[10]. Selçukluların Doğu Anadolu'ya yaptıkları akınlara karşı Bizans İmparatoru Konstantin Momomach, Peçeneklerden 15 bin kişilik bir birlik kurmuş, bu birliğin başına dört Peçenek komutan tayin etmiştir. Bu komutanlardan birinin adı da *Karaman*'dır[11]. 1473'te kaleme alınan *Saltık-name*'de Karaman ilinden ve o ilde yaşayanların bir kısmının Müslümanlığı kabul ettiğinden bahsedilmektedir[12]. Ayrıca Müslümanlığı kabul eden *Karaman* adlı bir şahsın Selçuklu sultanına damat ve komutan olduğu anlatılmaktadır[13]. Osmanlılar bu bölgeyi sınırlarına dâhil ettikten sonra Karaman adını değiştirmemişler ve idari taksimata da pek dokunmamışlar, bu yöreyi aynı adla kayıt altına almışlardır[14].

Türkçeden başka dil bilmeyen Hristiyanlara bu adın verilişi ile ilgili ilk bilgilere 1553-1555 yılları arasında Anadolu'da seyahat eden Hans Dernschwan'ın seyahatnamesinde rastlamaktayız. Eserde kelime "*Caramanos*" şeklinde geçmektedir[15]. Gayrimüslim Karaman Türkleri, Karamanlı Türkçesi ile Anadolu'da zengin bir edebiyat ortaya koymuşlardır. Karaman Türkçesiyle yayımlanan en eski kitap 1584 tarihini taşımaktadır. Karaman Türkçesiyle basılan eserlerin bibliyografyası ve kısa tanıtımları ile ilgili Yunanistan'da beş ciltlik eser yayımlanmıştır[16].

Günümüzde Türkiye'nin güneyinde bir ilimizin adı *Karaman*'dır. Adapazarı, Balıkesir, Bursa, Antalya, Denizli Acıpayam, Ankara Çubuk, İzmir Ödemiş'e bağlı birer *Karaman* köyü bulunmaktadır. Denizli Çivril, Edirne Uzunköprü, Burdur Tefenni'de *Karamanlı;* Balıkesir, Bolu, Antalya, Bursa İnegöl, Balıkesir

---

W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, (Çeviren: Mihri Pektaş), İstanbul 1960; László Rásonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1971; Strabon, *Geographika*, (ed.: A Meineke), Berlin 1853-1909; *The Geograpy of Strabo*, (ed.: T.E. Page ve diğerleri), C. XII, Harvard University Press, 1928, s. 467-471; *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* (Türkçeye çeviren: Hrant D. Andreasyan), Ankara 1987; Mükremin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi (Selçuklular Devri)*, İstanbul 1944; …

[10] W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, (Çeviren: Mihri Pektaş), İstanbul 1960, s. 30.

[11] Eröz, age, s. 11; Necati Demir, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihî Alt Yapısı*, Ankara 2005.

[12] Necati Demir, M. Dursun Erdem, Saltık-name, Ankara 2007, s. 39.

[13] Demir-Erdem, age, s. 306.

[14] *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), Defter-i Hakan Dizisi I*, Ankara 1997.

[15] J. Eckmann, "Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar", *DTCF dergisi*,VIII, S. 1-2 (1950), s. 165.

[16] S. Salaville-E. Dalleggio, *Karamandika-Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimes en caracteres grecs* (Collection de I'Institut Français d'Athenes-centre d'Asie Mineure) *I*, 1584-1850, Atina 1958; II, 1851-1865, Atina 1966; III, 1866-1900; E. Balta, *Karamandika*, *Additions* (1584-1900), *Bibliographie analytiques*, Atina 1987; aynı yazar; Karamandika. XXe, siecle, *Bibliographie analytiques,* Atina 1987.

Dursunbey, Kocaeli Kandıra'da *Karamanlar* köyleri; Kütahya Gediz'de *Karamanca* köyü yer almaktadır[17].

Anadolu'ya Selçuklulardan önce yerleşen Türklerden Ermenilerin etkisinde kalanlar zamanla Ermenileşmişlerdir. Rum cemaati içinde kalan Türkler ise kararsız kalmışlardır. Rum adı ile anılmalarına rağmen bunu yürekten benimsemedikleri anlaşılmaktadır. Bu durumu Karaman Türklerinden bir şairin kaleme aldığı şu dörtlük çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Kerçi Rum isek de Rumça pilmez Türkçe söyleriz
Ne Türkçe yazar okuruz, ne de Rumca söyleriz
Öyle bir mahludi hatt-ı tarikatımız vardır ki
Hurufumuz Yunanice, Türkçe meram eyleriz[18].

Konunun başka dikkat çekici bir yönü de Selçuklulardan önce Anadolu'ya yerleşen gayrimüslim Türklerin, Osmanlı Dönemi'nde de Hristiyan olarak karşımıza çıkmasıdır. Zira 19. yüzyılda Anadolu'yu dolaşan Charles Texier, Isparta çevresinde Türkçe konuşan Hristiyanlardan bahseder. Evliya Çelebi, Alanya'nın bir mahallesinde oturan Rumların, Türkçeden başka dil bilmediklerini anlatır. Avram Galanti, Antalya'da Yunanca bilmeyen Rumlardan bahseder. Bir başka kaynak, Ankara Rumları için "*Rumca bilmeyen Türkçe konuşan Rumlar*" olarak bahseder. Şeriye sicillerinde Isparta'da, Konya'da, Kayseri'de, Niğde'de, Ankara'da, Tokat'ta, Sivas'ta gayrimüslim Türklerin yaşadığı açıkça bellidir[19]. Üzerinde çalıştığımız Grek harfli Türkçe kitabelerin de aynı yörelerden çıkması gerçekten ilgi çekicidir.

Öyle anlaşılmaktadır ki, gayrimüslim Türklerin dillerine, dinlerine ve yaşayış tarzlarına, Selçuklu Dönemi'nde ve Osmanlı Dönemi'nde hiç müdahale edilmemiştir. Bütün bunlarla birlikte kitabelerde kiliselerin bizzat padişah tarafından yaptırıldığı ve onarıldığı açıkça bellidir.

Dil yadigârlarından anlaşıldığına göre gayrimüslim Karaman Türklerinin dili, Kuzey Türkçesinin yani Kıpçak Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Bu durum tarihî alt yapı ile de uyumludur.

2. Karamanlı Türkçesi ile Yazılmış Kitabelerin Bazıları:

1. Nevşehir-Ürgüp Yenicami Mahallesi Hamam Kitabesi
2. Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Suvermez Kasabası Ev Kitabesi
3. Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Özlüce Köyü Kilise Kitabesi
4. Niğde-Konaklı Köyü Kilise Kitabeleri
5. Niğde Yeşilburç Köyü Camiye Çevrilen Kilise Kitabesi
6. Niğde Müzesi Mezar Taşı Kitabesi
7. Niğde-Kumluca Köyü Camiye Çevrilen Kilise Kitabesi
8. Niğde-Hamamlı Köyü Kilise Kitabesi

[17] Göktürk, age, s. 166-167.
[18] Eröz, age, s. 42.
[19] Eröz, age, s. 32-63.

9. Konya-Sille Hagios Mikhael Kilisesi Kitabesi
10. Kayseri-Endürlük Köyü Üç Azizler Kilisesi Kitabesi
11. Isparta-Doğancı Mahallesi Aya Yorgi Kilisesi Kitabesi
12. Antalya-Alanya Müzesi Kilise Kitabesi ve Mezar Taşı Kitabesi
13. Mersin-Silifke Müzesi Mezar Taşı Kitabeleri
14. Karadeniz Ereğlisi-Süleymanlar Mahallesi Çeşme Kitabesi
15. Tokat Müzesi Mezar Taşı Kitabesi
16. İstanbul Zeytinburnu'ndaki Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşları

3. Grek Harfli Türkçe Kitabelerin Metinleri:

1. Nevşehir-Ürgüp Yenicami Mahallesi Hamam Kitabesi: (1) Asr-i Sultan-i Hamid-i sani (2) fahr-i alemdir. Dehrin salmani (3) sayesinde inşa olan pu hamam, (4) ahalimiz ipraz etdi. İhtimam (5) gidirig. Puyurdi evlad-ı vatan (6) ianesin puradan, kerek taşradan. (7) Haralampos Hacı Savva eseri (8) yad etdirir eser, ehl-i hüneri (9) ethemel to 1900 (Fotoğraf: 1, 2).

2. Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Suvermez Kasabası Ev Kitabesi: (1) 14 April 1912 (2) Masalah! (3) Ya rapi! Pu (4) hane senintir, (5) bu hanetekileri (6) esirke. Amin! (7) Çerioğlu Hacı Aspar. (Fotoğraf: 3).

3. Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Özlüce Köyü Kilise Kitabesi: (1) Aziz Basiliostan (2) mahsıstır. Zilelile(3)re ne mutlu. Kelip(t) (4) te kören (k)izennere (5) rahmet, kalfasına, (6) yapturanlere, (7) ırahmet olsun ec(8)tatlerine, 1849 (9) Mortatu Agıu Basi(10)liu (Fotoğraf: 4).

4. Niğde-Konaklı Köyü Kilise Kitabeleri:

4.1. (1) Çümle tintarlere ver(2)irim kamet, Aziz Harala(3)mpis'ten olsun nigiame(4)t, pu haneye çekilen za(5)hmet, fazilet sagapı ol ü(6)statlere 1844. liu (Fotoğraf: 4).

4.2. (1) Allahü azimşan temennah (2) Abtilmecid efentimizin fermanı iglen (3) İkonıugohmanı Ypsakemin(?) kametigilen kal(4)fa Kiryakon'un çahtikargistıgılen mis (5) ..... aziz (6) Blasios'un inayetigilen çümle ortodoksosları (6) layık eyleye ol cenneti aleye, amin. (8) 1844 Agustos 15 (Fotoğraf: 6).

4.3. (1) Aziz Vasileios Tangeahsisti(2)r(?) mistililere(?) ne mütlu nelire (3) korenlere, rahmet kalfasına y(4)aptıranlere, ırahmet olsun ecta(5)tlerine. (Fotoğraf: 7).

5. Niğde Yeşilburç Köyü Camiye Çevrilen Kilise Kitabesi: (1) … Serif Eklisiya … seniniz gaiu(?)(2) … seninmis … sen mukemlen … (3) ... nin aziz, müparek kanı … (4) …rtıros Diyakonos Ayios Istefanos (5) ... temelinden tamir oluntu cümne hri … (6) hizmet etmia buna … ve üçüncü (7) … ve mürüvvetli Sultan Selim hazreretlerinin (8) emri şifiynen … h … ve eytin (9) …miru kiriyum … os … ayios ikonias … (10) efendimizin gününde ve bina kalfaları gi … (11) asmir kalfa marençi sene 1807 magio 2 (12) muazım eklisanın bina kalfası Zincidereli (13) Esefoğlu Kalfa … . (Fotoğraf:8).

6. Niğde Müzesi Mezar Taşı Kitabesi: -.--/ -.--/ -.--/ -.-

(1) Sebeb-i meftim civanıma meram etti felek
(2) Kenç yaşımda ömr ü dünyayi haram etti felek
(3) Ne tahamül eglesin kardaş mader ehl-i ayal
(4) Yirmi peş yasimda ömrümü hitam etti felek
(5) Yerde insan agledi kökte melekler etti ah
(6) Mezarim topragını amper-i fam etti felek
(7) Sebep-i meftim olan versin sualim aglesin
(8) Hak divanında peni mahsun aram etti felek
(9) Okusun rahmet-ile ismimi hep halk-ı cihan
(10) Mezarım taşına köz yasımı kam etti felek
(11) Tarih-i meft 1894 İouniou 23 E. Esiroglu (Fotoğraf:9).

7. Niğde-Kumluca Köyü Camiye Çevrilen Kilise Kitabesi: (1) İşpu emate ihtaz olan Atios Stefanos Eklisası tikatli yapılti. Ruy zemin (2) halifesi sefketlü, elametlü, fükaraya merhametlü patişah-i alempena Sultan (3) Mahmüt efentimizin merhametkara inayetüllahi hatt-ı humayun ferma(4)ni alisan-ilen çümlemiz yetkil ve yekcihet olalım, avaz ete(5)rek teyelim Zülcelal hazretlerine ki pu adaletlü patişah(6)imizin üzerinte olsun nazar. Amin. Tevlet-i Aliye kullarıntan (7) serifetlü Kyrios Kyrios Ayos İkoniü Despoti Anthimios efentimizin (8) vakt-i tuasıylen Kümüshane karyesinten Hmaralı Papa Lazaros (9) torunu Grigor Kalfa marifetiylen 1835 İuliu 2 yapıltı. (10) 1835. (Fotoğraf: 10).

8. Niğde-Hamamlı Köyü Kilise Kitabesi: (1) Pu aziz eklasai suvayan Kaiserili Enterlükten … Metamorphotis yartımçı olsun cümle. (Fotoğraf: 11).

9. *Konya-Sille Hagios Mikhael Kilisesi Kitabesi*[20]: (1) 327 tarihinte pu serif ekklisemizi (2) Aya Eleni Mihail Arhangelos ismine kurtu. Temeli (3) Hale ekklesiamizin üçüncü tamiri (4) sefketlü Sultan Mahmut efentimiz ihsan eyleti, emri(5) Epitropos zarraf Ha(cı) Elya Oltu tekmil nazırı (6) Mihael Arhangelosun sefaati ilan hak teale (7) imtat etenlere ve zahmet çekennere vere eciri (8) sine 1833 (9) Feb 12 (10) a. o

10. Kayseri-Endürlük Köyü Üç Azizler Kilisesi Kitabesi: (1) Pu muazzam ipatet(hane) … (2) (devle)tlü patişah Sultan … (3) asirinte, Kayseri kahini fazile(4)tlü Paysios'un kahanetinte Çi(5) lepoglu H. Murat Kalfa'nın res(6)mi ile, ve pu köyte ikamet iten (7) çümle müminlerin gani imtatı (8) ile, mukates teslisin ismine pi(9)ŋ sekiz yüz otuz peş se(10) nesinte, mücetteten ahya (11) olunup, septembriosun s(12)ekizinte taktislenti. 1835. (13) Mezkur H. Kalfa'nın hayretitir. (Fotoğraf: 12).

11 Isparta-Doğancı Mahallesi Aya Yorgi Kilisesi Kitabesi [21]: (1) Pu serif Eisodia tes Panagias ekklesiası evvel (2) Allahu azimü'ş-şanın sanie valitetu'llahıŋ

[20] Konya Sille'deki kitabeyi görüntüleyebilmek mümkün olmadı. Kitabe hakkında bilgi Semavi Eyice, "Anadolu'da 'Karamanlıca' Kitabeler", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C. XXXIX, S. 153, Ocak 1975, s. 25-56'dan alınmıştır.

[21] Isparta'daki Çanlı Kilisesi kitabesi kaybolmuştur. Kitabe metni Semavi Eyice, "Anadolu'da 'Karamanlıca' Kitabeler II", *Türk Tarih Kurumu Belleten,* C. XXXX, S. 476, 1980, s. 687- 690, 694'ten alınmıştır.

(3) keremi inayetleriyle patişahimiz şevketlü (4) Abdülmecid efentimizin eyam-ı devletlerinte (5) ve arhierasımız Kyros Kyr Meletios efentimiziŋ (6) vaktinde çümle Ortodoks hristianlarıŋ (7) imtat ve gayretleri ile 1857 mayus tarihinte (8) Miysli Hacı Nikola ve Rodoslu Andreas Soulinas (9) ustalartan temeli konulup 1858 mayos 20 tarihi (10) merhum Hacı Nikola Usta vefat ettikte (11) 1860 senesi içinte Andrea ustadan hitam (11) pulmuştur.

12 . Antalya-Alanya Müzesi Kilise Kitabesi ve Mezar Taşı Kitabesi:

12.1. (1) Ayos Georyos (Georgios?) Eklisasi kadimden purta pulunur. (2) Şimdi pu tarihte aziz eklisaniŋ yeniden (3) Ortotokso Hrisdian karindaşlarimiz kuvetiŋde (4) yapilmiştir. Piz te eklisanıŋ tarihi (5) pilmek içün pu tarihi yaztırmışımtır. (6) Alanyalı Manud oglu Sava 1873 April 23. (Fotoğraf: 13).

12.2. Antalya - Alanya Müzesi: (1) Punta pulunan (2) H. Lefter Tamati Neofit (3) ö.s. 1878 Fevrar 27 Pefati, (4) okuyan, rahmet okusun. (Fotoğraf: 14).

13. Mersin-Silifke Müzesi Mezar Taşı Kitabeleri:

13.1.(1) Kayseri Talasli Arsen Tozakoglu (2) mezaritir. Tevelluti (3) 1858 (4) vefati (5) 25 mart 1882. (Fotoğraf: 15).

13.2. (1) 14.1.1872 Fevr (2) Vilayetim Trapezon Pa(3)nayot oglu Nikola Kalfa (4) pirateri Georgi oglu Romanos (5) o theos sygkhoresis. (Fotoğraf: 16).

14. Karadeniz Ereğlisi-Süleymanlar Mahallesi Çeşme Kitabesi[22]*:* (1) Sahibü'l-hayrat (2) içenlere afiyet, (3) yaptırane rahmet. (4) Ha(cı) Istavri

15 Tokat Müzesi Mezar Taşı Kitabesi:[23] (1) Pu mezarta yatar Panayot (2) Poyacıoglu 1847; (3) Ehli Elena 1884; (4) Kızı Marina 1861 xx

16. İstanbul Zeytinburnu'ndaki Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşları:

16.1. (1) Pu mezarta sakin olan (2) İkoniu Epiarhiasinta Te(3)tenegilin İsaak oglu Azır(4)cı(?) İhaipsakim'in oglu Laza(5)ros, Allah rahmet eylesin (6) (Yunanca dua….) (7) (Yunanca dua...). (8) 1833 İuliu 28. (Fotoğraf: 17).

16.2. (1) Bu mekanta sakin olan (2) İkoniü eparhisinta Fertekli (3) meyhaneci Para torunu usta İakofun(4)tur. 1839 İoilioi 9. (Fotoğraf: 18).

16.3. (1) Pu mekanda sakin İko(2)nioi parhiasından Ferte(3)kli Adzemoglu Hacı Pe(4)tronion mahtümü Minyatis. (5) Tarih-i velede 27 Septem 1850 (6) Tarih-i vefati 27 Maios 1879. (Fotoğraf: 19).

Isparta'daki kitabeyi bulmak için günlerce araştırma yapan kıymetli meslektaşım Doç. Dr. Osman Yıldız'a teşekkür ediyorum.

[22] *Karadeniz Ereğlisi Çeşme Kitabes*ini inceleyebilmek mümkün olmamıştır. Hakkındaki bilgi Semavi Eyice, "Anadolu'da 'Karamanlıca' Kitabeler", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C. XXXIX, S. 153, Ocak 1975, s. 25-56'dan alınmıştır.

[23] Tokat Müzesi'ndeki kitabe metni, Semavi Eyice, "Anadolu'da 'Karamanlıca' Kitabeler II", *Türk Tarih Kurumu Belleten,* C. XXXX, S. 476, 1980, s. 686, 686, 693'ten alınmıştır.

16.4. (1) Pu mekanta sakin olan (2) Koniu eparhiesinta (3) Fertekli mehaineci (4) Kurt oglu Prodpomo (?) (5) 1822 Augusto. (Fotoğraf: 20).

16.5. (1) Pu mezarta sakin (2) Nigde karyesinten Ze(3)vcesi H. Violeem (4) yatior. (5) Allah rahmet (6) eilesin. 1879 ioilius. (Fotoğraf: 21).

16.6.
(1) Çünkü pu kaprime etin nazar ve ziaret
(2) Hatirine gelsin hey kartasim ölüm ve ahret
(3) Pir rahmet okuyasin pana terun-i çandan
(4) Haper sorarsan ismimten hem vetanimtan
(5) Kayser karyesi Stefana'tir asil vetanim
(6) Tülpetçi H(acı) Yakovotür fakir ismim
(7) Merhum H(acı) Savatir asil peterim
(8) Vefatim Vlanatir peyan eter kapirim
(9) 1839 Oktomvrioi 20. (Fotoğraf: 22).

16.7. (1) Pülpül kibi ustu yavrü kafesten, (2) meger tekmil imis ab u danesi, (3) perüsan egledi zümbül zülfünü, (4) pu konça fitanın ecel hanesi, (5) mevlütüm Kayseri Zincidere'den, (6) ayırti kolera an(?) eten, (7) söyüm haci Nuroglu, ismim Mihail'tir. (8) Sizlerten … pir sinoris ehsantir. (9) Mihayl Haralampa yasati sene 19 (10) Köç etti sene 1865 İoilioi 28. (Fotoğraf: 23).

16.8. (1) Çünki pu mezarıma ettin nazar ve (2) ziaret, hatirine kelsin kartasim ölü(3)m ve ahiret, okuyasin simti can(4)tan pir rahmet. Zira ziaret etme(5)ten mırat pir tuatir. Pu (g)kün pana (6) ise yarin sanatir. Vatanim Tirmo(7)son, ismim sorarsan Yetikuleten Kostanti, (8) topal pakal Allah'ın kuki (9) 1838 Noevroi 1. (Fotoğraf: 24).

11

4. Metinlerin Dil İncelemesi:

4. a. Alfabe: Şimdiye kadar tespit edip inceleyebildiğimiz kitabelerden anlaşıldığına göre gayrimüslim Karaman Türklerinin alfabesi şöyledir:

Tablo 1: Karaman Türkçesi Alfabesi

KARAMAN TÜRKÇESİ ALFABESİ			
Büyük Harfler		**Küçük Harfler**	
A	**A**	**α**	**a**
AI	**E**	**aı**	**e**
Π	**B**	**μ, π**	**b**
TZ	**C, Ç**	**τζ**	**c, ç**
Δ, T	**D**	**τ, ντ, σ**	**d**
E	**E**	**ε, αι**	**e**
Φ	**F**	**φ**	**f**
Γ	**G, Ğ**	**γχ, γ**	**g, ğ**
X	**H**	**χ**	**h**
H, I	**I, İ**	**ι, ει, ή, οί, υ**	**ı, i**
K	**K**	**κ, χ**	**k**
Λ	**L**	**λ**	**l**
M	**M**	**μ**	**m**

N	**N,**	**ν**	**n**
O	**O, Ö**	**o, ω**	**o, ö**
Π	**P**	**π**	**p**
P	**R**	**ρ**	**r**
C	**S, Ş**	**σ,**	**s, ş**
Σ	**S, Ş, Z**	**ς**	**s, ş**
T	**T**	**τ**	**t**
OY, Iע, ע	**U, Ü**	**ου**	**u, ü**
B	**V**	**β**	**v**
ΓI	**Y**	**y**	**y**
Z	**Z**	**ζ, z**	**z**

Tabloda görüldüğü gibi Karaman Türkleri, Grek alfabesinde bulunmayan Türkçe sesleri veya kendilerine yabancı gelen sesleri harf birleştirmek veya harflerin üzerlerine nokta/lar koymak yoluyla elde etmişlerdir: IA, AI, ıa, aı: e; IO, io: ö; AU, au: ü; UA, ua u; ΓΓ: NG veya Nazal n; TZ - τζ: c, ç; OY - ου: U, Ü, u, ü; OI - οι: İ, i; OU, ou: ö; OY, oy: u, ü; IA, ıa: â; Γı, ΓI: Y; ע: u, ü; Ž: c; … Alfabede dikkat çeken bir başka konu da imlâ birliğinin olmamasıdır. İ sesi karşılanırken kararsız bir şekilde bazen *H*, bazen de *I* harfini kullanılmıştır. *ğ* sesi kullanılması gereken yerlerde g sesi kullanılmıştır. *ğ* sesi için kitabelerde herhangi bir işarete rastlanmamıştır.

12 Grek harfleri ile yazılmış Türkçe kitabelerdeki alfabe düzeni açısından en önemli konu ise ince ve kalın ünlülerin tespitidir. Uygur ve Arap yazısında *a-e, ı-i, o-u, ö-ü* seslerini bazen tespit edebilmek mümkün değildir. Karaman Türkleri, harf birleştirmek yoluyla ünlüleri açık bir biçimde göstermiştir. Selçuklu Dönemi yazılı edebiyatın en zengin olduğu bölge, İç Anadolu Bölgesi'dir. Bazı kelime eklerin doğru şeklinin belirlenmesine Grek harfleri ile yazılan Türkçe metinler ışık tutabilir.

4. b. Ses Bilgisi:

Ünlüler: Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde, Türkçenin temel ünlüleri doğal olarak bulunmaktadır. Bunların yanında temel ünlülerden az çok farklılaşarak ortaya çıkmış ünlüler de karşımıza çıkmaktadır (bk. *Alfabe)*. Bu ünlülerin bir kısmının ortaya çıkması kurallıdır.

é ünlüsü: Yarı geniş, yarı dar, düz, ince, *e* ile *i* arası bir ses olan kapalı e *(ė)* çok sık karşılaşılan bir ses değildir. Bilindiği gibi *é* ünlüsü, Türkiye dışında yaşayan Türklerin pek çoğunun alfabesinde bulunmaktadır[24]. Bu ses için gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde herhangi bir harfe rastlanmamıştır. Kapalı e sesi, daha çok e sesi ile karşılanmıştır: *etdi (1/4), kerek (1/6), etdirir (1/8), veririm (4.1./1), eyleye (4.2./7), etti (6/1), versin (6.1), etenlere (9/7), peş (10/9), eylesin (16/5)* ... Bazı durumlarda ise *i* olarak karşımıza çıkmaktadır: *kizennere (3/4), ikamet iten* (10/6), …

[24] Ahmet B. Ercilasun, *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Ankara 1996, s. 3-34.

Uzun ünlüler: Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde uzun ünlü ve uzun ünlü için belirlenmiş bir harf karşımıza çıkmamaktadır.

Kalınlık-incelik uyumu: Türkçenin en önemli özelliklerinden biri, aynı kelime içinde bulunan kalın veya ince ünlülerin birbirini takip etmesidir. Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde ünlü uyumu çok zayıftır: *korenlere* (4.3/3), *agledi* "ağladı" (6/5), *yapilmiştir* (12.1/4), … Kalın sıradan ünlülere sahip olan kelimelere gelen ekler genellikle ince ünlülüdür: *yaptıranlere* (4.3./3), *ectatlerine* (4.3./4), *yasimda* (6/4), *patişahimizin* (7/6), *yaptırane* (14/3), …

Köktürk metinlerinde her türlü ünlüden sonra teklik üçüncü şahıs iyelik eki genellikle *–si* ve *–i*'dir[25]. Aynı durum Çuvaşçada da geçerlidir[26]. Türkiye Türkçesi ağızlarında Trabzon'dan Urfa'ya çizilecek çizginin doğusunda kalan bölgenin hemen tamamında çok heceli kelimelerin sonundaki *–ı, -u, -ü* ünlüleri, *–i* ile karşılanmaktadır[27]. Oğuz Türkçesinde böyle bir durum olmadığına göre, gayrimüslim Karaman Türklerinin kitabelerindeki bu özellik Selçuklu öncesi Türklerden kalmış olmalıdır[28]. *puyurdi* (1/5), *yapılti* (7/1), *Talasli* (13.1./1), *vefati* (13.1./4), …

Düzlük-yuvarlaklık uyumu: Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde en dikkat çekici özelliklerinden biri de düzlük-yuvarlaklık uyumunun çok zayıf olmasıdır. Bu durum hemen Eski Türkiye Türkçesinin yapısını hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi Eski Türkiye Türkçesinde pek çok ekin yalnızca yuvarlak ünlülü şekilleri vardır[29]. Bu durum gayrimüslim Karaman Türklerinde, Eski Türkiye Türkçesinin mirası olarak büyük ölçüde korunuyor gibi görünmektedir: *sefketlü* (7/2), *elametlü* (7/2), *merhametlü* (7/2), *adaletlü* (7/5), *sefketlü* (9/4), *(devle)tlü* (10/2), … Bir başka örnekte yapım eki uyumun dışında kalmıştır: *yapturanlere* (3/4). Bir kelimede *v* ünsüzünün etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır: *suvayan*(8/1).

Ünlü türemesi: Ünlü türemesi ön seste karşımıza çıkmaktadır. Ön seste türeyen ünlüler Anadolu ağızlarının genelinde olduğu gibidir. Bilindiği gibi bazı ünsüzler Türkçe kelimelerin ön sesinde yer alamazlar. Bunların arasında *r-, l-* ünsüzleri de bulunmaktadır. Bu seslerle başlayan yabancı dillerden alınmış kelimelerin ön sesinde bazen ünlü türemesi görülür. Türeyen ünlü çoğunlukla düzdardır. Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabeler bu bakımdan kararsızlık göstermektedir: *ırahmet* (3/7), (4.3./4). Bazen de ünlü türemesi görülmez: *rahmet* (6/9), (12.2./4), …

[25] *agısi, ati* (Talât Tekin, *Orhon Yazıtları,* Ankara 1988, s. 117, 121) ; Gabain, age, s. 70.
[26] Emine Ceylan, *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji*, Ankara 2002, s. 25.
[27] Leylâ Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara 1996, 11-14, Harita: 7.
[28] G. Nèmeth, bu ses olayını Bulgaristan Türk ağızlarının sınıflandırmasında esas almıştır (Geniş bilgi için bk. G. Nèmeth, "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine", *TDAY-Belleten 1980-81*, Ankara 1983).
[29] Faruk K. Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul 1977, s. 27-36.

Ünsüzler: Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde alfabemizde bulunan ünsüzler doğal olarak bulunmaktadır. Ek olarak bu ünsüzlerden çeşitli sebeplerden dolayı farklılaşarak ortaya çıkmış ünsüzler de vardır (bk. *Alfabe).*

Ünsüzler açısından Grek harfli Türkçe kitabelerde ilk göze çarpan özellik, ön ses ünsüzleridir. Tonlu karşılıkları bulunan patlayıcı ünsüzlerden *c, d, g* ve *ġ* sesleri Eski Türkçede ön seste bulunmamakta, bunların yerine tonsuz karşılıkları *ç, t, k* ve *ḳ* ünsüzleri kullanılmaktadır[30]. Grek harflerle yazılmış Türkçe kitabelerde de aynı durum karşımıza çıkmaktadır. Kelime başında; tek örneklik arz edecek biçimde *katı, patlayıcı ünsüzler*in tonsuzları kullanılmaktadır:

b- / p-: *b-* ile başlaması gereken kelimeler, Grek harflerle yazılmış Türkçe kitabelerde tek örnek arz edecek biçimde *p-* ile başlamaktadır: Bu konuda da Doğu Karadeniz ağızları ile paralelliğin olması ilgi çekicidir[31]. Konunun tarihî bir derinliği de bulunmaktadır[32]. *Ön Türkçe Dönemi*'nin ortak bir özelliği ön seste *b-*

[30] A. von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (Tercüme: Mehmet Akalın), Ankara 1988, s. 38, 266-271.

[31] Doğu Karadeniz Bölgesi ağızlarının önde gelen özelliklerinden biri de ön seste *b-* olması gereken kelimelerin tek örneklik arz edecek biçimde *p-* ile söylenmesidir: *pir* "bir", *peş* "beş", *pen* "ben" *pil-* "bil-", *palık / paluk* "balık", *paş* "baş", ... (Geniş bilgi için bk. Necati Demir, "Doğu Karadeniz Ağızlarında Ön Ses b-/p- Ünsüzü ve Tarihî Derinliği", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, (Düzenleyen Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi), Erzurum, 25-27 Nisan 2007). Bu ağız özelliği, tarihî alt yapısı araştırılmadan, çeşitli araştırmacılar tarafından ya basit bir ünsüz değişmesi olarak kabul edilmiş ya da yabancı dillerin etkisine bağlanmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi ağızlarında Türkçenin çok eski dönemlerinin özelliklerini korumasının bir tarihî alt yapısı da bulunmaktadır. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Oğuzlardan önce *Hunlar, Karluklar, Macarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Uzlar, Peçenekler, Kumanlar / Kıpçaklar* ve diğer Türk kavimlerinin gelip yer yer yerleştiği ve tabakalaştığı bilim dünyasının bildiği bir gerçektir (Geniş bilgi için bk. M. Fahrettin Kırzıoğlu, *Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar*, Ankara 1992; Turgut Günay, *Rize İli Ağızları,* Ankara 1978; Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz*, Trabzon 2000; Necati Demir, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihî Alt Yapısı (Tarih-Etnik Yapı-Dil-Kültür*), Ankara 2005; aynı yazar; *Trabzon ve Yöresi Ağızları*, Ankara 2006; aynı yazar, "Bir Coğrafî Bölge Olarak Canik ve Tarihî Alt Yapısı", *Silahlı Kuvvetler dergisi*, Ankara 2004, S. 380, s. 66-77; M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, Ankara 2002.).

[32] Eski Türkçede yani Köktürk Türkçesinde ve Uygur Türkçesinde ön seste *b-* ünsüzü bulunmaktadır: *ba-* "bağlamak", *baba* "baba", *badruk* "bayrak", *bagarsak* "bağırsak", *balık* "şehir", *bar-* "varmak", ... gibi yüzlerce kelimeler hep *b-* ile başlamaktadır (Geniş bilgi için bk. Annemarie von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (Tercüme: Mehmet Akalın), Ankara 1988, s. 38, 266-271.). Türkçenin ilk yazılı edebî metinlerinde ön seste *b-* ünsüzünün kullanılması, aslında çok şaşırtıcıdır. Bu konunun ayrıca üzerinde durulması gerekmektedir. Türkçenin diğer lehçe ve şivelerinde *b-* ile başlayan pek çok kelime vardır. *Çuvaşçada p-* ile başlayan kelimelerden bazıları: *palli* (EAT bellü "belli"), *par-* (/*ber* "vermek"), *pıl* (bal), *pılan* (/bölen "geyik"), ... Diğer *b-* ile başlaması gereken kelimelerde ise *b->m-* değişmesi görülmektedir (Geniş bilgi için bk. Emine Ceylan, *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, Ankara 1997, s. 10-12.). Batı Sibirya'da yaşayan ve Altay Türkçesinin bir ağzını konuşan *Teleütler* de kelime başında *b-* ünsüzünü söylememektedir. Teleüt ağzında, tıpkı Doğu Karadeniz Bölgesi ağzı gibi, ön seste *b-* ünsüzü bulunmamaktadır: *palık* "balık", *paltır* "bıldır", *palta* "balta", *pas-* "basmak", *paşka* "başka", *pay* "bay, zengin" (Geniş bilgi için bk. L.T. Ryumina-Sırkaşeva-N.A. Kuçigaşeva *Teleüt Ağzı Sözlüğü*, (Çevirenler: Şükrü Halûk Akalın - Caştegin Turgunbayev), Ankara 2000; Л.Т. РЮМИНА-С.ЫРКАШЕВА Н.А. КИГАШЕВА, *ТЕЛЕУТ-ОРУС СÖЗЛИК*, АО Кемеровское книжное издательство 1995, s. 19-19, 61-70.), ... Türkçenin eski özelliklerini korumasıyla bilinen *Tuva Türkçesinde* de *b-* ile başlaması gereken kelimelerin çoğu *p-* ile başlamaktadır: *pir* "bir", *peş* "beş", *pol-* "bolmak > olmak", *paz-* "basmak", … (Geniş bilgi için bk. Bozkurt, age, s. 754.) Altaylarda yaşayan *Şorlar* da kurallı biçimde *p-* ünsüzünü kullanmaktadır. Şor Türkçesinde Doğu Karadeniz ağızlarında olduğu gibi *b-* ünsüzü ile başlayan tek bir kelime bile yoktur: *paar* "bağır", *pağla-* "bağlamak", *pal* "bal", *pala* "bala, çocuk", *par* "var, mevcut", *paş* "baş", *payram* "bayram", *pış-* "biçmek", *pil-* "bilmek", *pildir-* "bildirmek", *pölük* "bölük", … (Geniş bilgi için bk. Nedeja N. Kurbeşko Tannagaşeva-Şükrü Halûk Akalın, *Şor Sözlüğü*, Adana 1995, s. 11.)

ünsüzünün bulunmamasıdır. Bu durumda Grek harfli Türkçe kitabeleri yazanların binlerce yıllık hafızayı korunduğu ortaya çıkmıştır: *pu* (1/3), *puyurdi* (1/5), *pu* (2/3), *işpu* (7/1), *pu* (8/1), *piŋ* (10/8), *pulmuştur* (11/11), *purta* (12.1./1) *pulunur* (12.1./1), *piz* (12/1./4), *pilmek* (12.1./5), *pirateri* (13.2./4), *pu* 15/1), *pu* (16.1/1), pülpül (16.7/1) …

ç- / c-: Türkçe kelimelerde, bazı istisnalar hariç, ön seste c- ünsüsü yazı dilinde bulunmamaktadır. Grek harfleri ile yazılmış Türkçe kitabelerde *c-* ile başlaması gereken kelimeler de bazen *ç-* ile başlamaktadır:[33] *çümle* (4.1./1), (4.2./6), (7/4), (10/7), (11/6), *çantan* "candan" (16.6.3), … Bu değişikliğin alıntı bir kelimede tek örneklik arz etmesi ise dikkat çekicidir.

t- / d-:[34] Eski Türkçede kelime başında *d-* sesi yoktur. Oğuz Türkçesinde *t->d-* değişmesi çok yaygındır. Bugün *d-* ile söylenmesi gereken kelimeler Türkiye'nin pek çok yöresinde *t-* ile söylenmektedir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi ağızlarında *d-* ile başlaması gereken hemen bütün kelimeler *t-* ile başlamaktadır. Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazılı kaynaklarında da aynı durumla karşılaşmamız tesadüf olmasa gerektir**:** *tintarlere* (4.1/1), *tikatli* "dikkatli" (7/1), *teyelim* "diyelim" (7/5), *tuasıylen* (7/8), *te* "de bağlacı" (12.1./4), *tuatir* "duadır" (16.5/5) …

k- / g-:[35] Eski Türkçede kelime başında *g-* sesi bulunmamaktadır. Oğuz Türkçesinde genel bir *k->g-* değişmesi görülmektedir. Fakat Doğu Karadeniz Bölgesi ağızlarında tek örneklik arz edecek biçimde aydın konuşmasında *g-* ile başlayan bütün kelimeler *k-* ile söylenmektedir. Gayrimüslim Karaman Türklerinde de durumun aynıdır: *kelip* (3/3), *kören* (3/4), *kenç* (6/2), *kökte* "gökte" (6/5), *köz* "göz" (6/10), *kurtu* (9/2), *köyte* (10/6), *köç etti* (16.7/10), … 15

ŋ ünsüzü: ŋ ünsüzü bakımından gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde ilgi çekici birtakım özellikler göstermektedir: Bazı kitabelerde ŋ doğru kullanılmıştır: *hristianlarıŋ* (11/6), *eklisaniŋ* (12.1./2), (12.1./4), Bazen de yanlış kullanılmıştır: *karindaşlarimiz kuvetiŋde* (12.1./3), *piŋ* (10/8). Çoğunlukla da bu ses hiç kullanılmamıştır: *Dehrin salmani* (1/2), *müminlerin* (10/7), *efentimizin fermanı* (4.2./2), *ekklesiamizin üçüncü tamiri* (9/3), …

Ünsüz uyumu: Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde ünsüz uyumu kararsızlık göstermektedir. Bazı ekler, sert ünsüz ile başladığı için genellikle uyumu bozmaktadır: *hanetekileri* (2/5), *yapturanlere* (3/4), *tamir oluntu* (5/5), *yapılti* (7/2), *üzerinte* (7/6), *kullarıntan* (7/6), *karyesinten* (7/6), *tarihinte*

[33] Turgut Günay, *Rize İli Ağızları,* Ankara 1978; Necati Demir, *Trabzon ve Yöresi Ağızları*, Ankara 2006, C. I, s. 231-232.

[34] Doğu Karadeniz ağızlarında da aynı durum söz konusudur. *tağınık* "dağınık", *tadaş* "Dadaş", *tağ* "dağ", *tal* "dal", *tallan-* "dallanmak", *talga-* "dalgalanmak", *tamla-* "damlamak", *tana* "dana", *tarılmak* "darılmak, küsmek", *tavul* "davul", ...

[35] Doğu Karadeniz ağızlarında da aynı durum söz konusudur: *kece* "gece", *keç-* "geçmek", *keçek* "geçek", *kelin* "gelin", *kemi* "gemi", *keniş* "geniş", *kerçek* "gerçek", *kerek-* "gerekmek", *keydir-* "giydirmek", *köç-* "göçmek", *kör-* "görmek", *kübre* "gübre", *kündüz* "gündüz", *küneş* "güneş". (Geniş bilgi için bk. Günay, age, ; Demir, *Trabzon* ... C. I, s. 2234-236.)

(9/1), *kutru* "kurdu" (9/2), *ihsan eyleti* (9/4), *asirinte* (10/3), *köyte* (10/6), *senesinte* (10/9), *sekizinte* (10/11), *taktislenti* (10/12), *devletlerinte* (11/4), *tarihinte* (11/8), *ustalartan* (11/9), *içinte* (11/11), *purta* (12.1./1), *yapilmiştir* (12.1./4), *mezarta* (16/1), … Bazen de ekin tonlu ünlüyle başladığı görülmektedir: *ipraz etdi* (1/4), *yad etdirir* (1/8), …

Akıcı ünsüzler arasındaki değişiklikler: Kuralsızdır. *-n* ile biten kelimelere *-l* ile başlayan ek getirildiğinde bazen *-nl->-nn-* değişikliği karşımıza çıkmaktadır: *kizennere* (3/4), *çekennere* (9/7). Çoğunlukla da bu değişiklik görülmez: *yapturanlere* (3/6), *korenlere* (4.3./3), *müminlerin* (107/), *hristianlarıŋ* (11/6), *içenlere* (14/2), …

Ünsüz türemesi: Kuralsız bir şekilde zaman zaman -g- ünsüzü türemesi karşımıza çıkmaktadır: *fermanı iglen* (4.2./2), *kametigilen* (4.2./3), …

Ünsüz düşmesi: Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde *ğ* sesi düşmemiş, gereken yerlerde g sesi kullanılmıştır. *ğ* sesi için kitabelerde herhangi bir işaret yoktur: *agledi* "ağladı" (5), *oglu* (12.1./6), *Poyacıoglu* (15/2), …

4. c.Şekil Bilgisi:

Yapım ekleri: Eklerin büyük bir bölümü şekil ve görev bakımından yazı diliyle paralellik göstermektedir. Farklılık bazı ses değişikliklerden dolayıdır. Son sesi *-n* olan kelimelere *-l* sesi ile başlayan ek getirildiğinde ekin ilk ünsüzü bazen *n*'ye değişmektedir: : *kizennere* (3/4), *çekennere* (9/7). Şu örnekte ek ünsüzü uyumsuzdur: *yartımçı* (8/1). Bazı eklerde kurallı olarak ünsüz uyumu yoktur. Tonlu ve tonsuz ünlü ile başlayan aynı ekin genellikle tonlu ünlüyle başlayanı tercih edilmektedir:

Hâl ekleri: Görev ve şekil bakımından büyük çoğunlukla yazı diliyle paralellik göstermekle birlikte ses açısından bazı farklılıklar da göze çarpmaktadır. Bulunma hâli eki *–de* ve ayrılma hâli eki *-den*, çoğunlukla *–t* ile başlamaktadır: *hanetekileri* (2/5), *üzerinte* (7/6), *kullarıntan* (7/6), *karyesinten* (7/6), *tarihinte* (9/1), *asirinte* (10/3), *köyte* (10/6), senesinte (10/9), *sekizinte* (10/11), *devletlerinte* (11/4), *tarihinte* (11/8), *ustalartan* (11/9), *içinte* (11/11), *purta* (12.1./1), *mezarta* (16/1), …

***-len* vasıta hâli eki:** *-len* vasıta hâli eki, tarihî Türkçe ve günümüz Türk lehçe ve şivelerinde çok çeşitli biçimlerde kullanılmaktadır. Ek yığılması sonucu genişlemiş olan (*-la, -le -n*) şekli ise yalnızca Çuvaş Türkçesinde kullanıldığı bilinmektedir[36]. Bu ek, Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi ağızlarında da tek

[36] Vasıta hâli eki *-la, -le* ile diğer vasıta eki *-n*'nin kaynaşmasıyla ortaya çıkan *-lan, -len* biçiminin kaynağı, Çuvaş Türkçesi gibi görünmektedir (Zeynep Korkmaz, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara 1994, s. 32). Aynı kullanılış Vidin ağzında da mevcuttur (Gyula Neméth, *Vidin Türkleri*, (Çeviren: Abdurrahman Güzel), İstanbul 1996, s. 100). Ekin bu biçimi Rize ili ağızlarında da yürürlüktedir (Günay, age, s. 193). Doğu Karadenizliler gibi Oğuz Türklerinden önce Türkiye'ye gelip yerleşen Karaman Türkleri de vasıta hâli eki olarak *-ılan, -ilen*'i kullanmışlardır (Geniş bilgi için bk. J. Eckmann, "Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar", *DTCFD*, C. VIII, S. 1-2, Mart-Haziran 1950, s. 184.)

örneklik arz etmektedir[37]. Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde bu ek sık sık karşımıza ince ünlülü olarak çıkmaktadır: *kametigilen* (4.2/3), *inayetigilen* (4.2./6), *tuasıylen* (7/8), *marifetiylen* (7/9), ...

İyelik ekleri:

Teklik 3. şahıs iyelik eki *-si, -i*: Köktürk metinlerinde her türlü ünlüden sonra teklik üçüncü şahıs iyelik eki genellikle *–si* ve *–i*'dir[38]. Aynı durum Çuvaşçada da geçerlidir[39]. Türkiye Türkçesi ağızlarında Trabzon'dan Urfa'ya çizilecek çizginin doğusunda kalan bölgenin hemen hemen tamamında çok heceli kelimelerin sonundaki *–ı, -u, -ü* ünlüleri, *–i* ile karşılanmaktadır[40]. Oğuz Türkçesinde böyle bir durum olmadığına göre, gayrimüslim Karaman Türklerinin dillerindeki bu özellik Selçuklu öncesi Türklerden kalmış olmalıdır[41]. *Dehrin salmani* (1/2), *köz yasımi* (6/10), *Stefanos Eklisasi* (7/1), *eklisanın bina kalfasi* (5/12), *vefati* (13.1./4),...

-ki aitlik eki: Ek ünlüsü, çoğunlukla kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır: *hanetekileri* (2/5).

Zamirler: Şahıs zamirlerinde birçok değişiklik karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi teklik I. şahıs ve çokluk şahıs zamirleri kurallı olarak *p-* ile başlamaktadır: *peni* (6/8), *piz* 12.1./4).

Sıfatlar: Bazı ses değişikliklerinin dışında yazı diliyle paralellik göstermektedir: *pu hamam* (1/3), *pu hane* (2/3), *pu haneye* (4.1./4), *İşpu emate* (7/1), *pu adaletlü patişah* (7/5), *pu serif ekklisemizi* (9/1), …

Şahıs ekleri:

Zaman ekleri: Bazı ses olayları hariç, Türkiye Türkçesine benzerlik göstermektedir: *tamir oluntu* (5/5), *yapılti* (7/2), *kurtu* "kurdu" (9/2), *ihsan eyleti* (9/4), *taktislenti* (10/12), *yapilmiştir* (12.1./4), … Öğrenilen geçmiş zaman ekinin bu örnekteki çekimi ünlü uyumuna uymuştur: *pulmuştur* (11/11). Şimdiki zaman çekimine bir yerde rastlanmıştır: *yatior* "yatıyor" (16.5/4).

Sonuç:

Bir çalışma çerçevesinde ele alıp işleyebildiğimiz kitabelerden hareketle Türklerin Türkiye'ye, Selçuklulardan binlerce yıl önce gelip yerleşmiş olduğu söylenebilir. Selçuklu Türkleri, Türkiye'ye geldikten sonra diğer Türk kavimlerini birleştirip bir şemsiye altına toplamış gibi görünmektedir. Karamanlı Türkçesini

[37] Ekin yapısı ve Anadolu ağızlarında kullanılması ile ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Buran, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri,* Ankara 1996, s. 239.
[38] *agısi, ati* (Talât Tekin, *Orhon Yazıtları,* Ankara 1988, s. 117, 121) ; Gabain, age, s. 70.
[39] Emine Ceylan, *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji*, Ankara 2002, s. 25.
[40] Leylâ Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara 1996, 11-14, Harita: 7.
[41] G. Nèmeth, bu ses olayını Bulgaristan Türk ağızlarının sınıflandırmasında esas almıştır (Geniş bilgi için bk. G. Nèmeth, "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine", *TDAY-Belleten 1980-81*, Ankara 1983.)

konuşan ve yazan gayrimüslim Türkler, 1071'den önce Türkiye'ye gelip yerleşen Türk gruplarıdır.

Türkiye içerisinde Köktürk alfabesi ile yazılmış kitabe, anıt vb. metinler tam olarak tespit edilememiştir. Tespit edilip bu metinler okunduğunda Türkiye'deki Türk tarihi hakkındaki bilgilerin mutlaka gözden geçirilmesi gerekecektir. Zira şimdiye kadar tespit edip okuduğumuz Türk (Runik) yazılı kitabelerin pek çoğunun içeriği tamamıyla Şamanizm ile ilgilidir.

Gayrimüslim Karaman Türklerinin yazdığı kitabelerde yaşayan Oğuz öncesi Türkçe özellikleri gerçekten ilgi çekicidir. Bu özellikler ve özelliklerin yaşadığı yöreler belirlendiğinde Türkiye'deki Türk varlığının eskiliği kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Yapılan incelemelerden gayrimüslim Karamanlı Türklerinin Türkçesinin, Kuzey Türkçesinin yani Kıpçak Türkçesinin bir uzantısı olduğu anlaşılmaktadır.

Daha önce yapılan araştırmalara bakıldığında Arkaik Türkçe, İlk Türkçe, Ana Altayca ve Eski Türkçenin özelliklerinin en yoğun biçimde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bölge 1461 yılında, Oğuz Türkçesinin kuralları olgunlaştıktan sonra, Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu bölge halkı Oğuz Türkçesinden son derece az etkilenmiş, tarihî Türkçe bu bölgede seyrini sürdürmüştür. Gayrimüslim Karaman Türklerinin Türkçesi, Doğu Karadeniz Bölgesi Ağızları ile pek çok bakımdan birbirine benzemektedir. Dolayısıyla Karaman Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi pek çok bakımdan birbiri ile bağlantı hâlindedir.

Karaman Türkleri, Lozan Anlaşması ile Yunanistan'a gönderildiğinden Karamanlı Türkçesi konuşan ve yazan gayrimüslim Türklerin yazı dili ve edebiyatı tarihe karışmıştır.

Uygur ve Arap yazısında *a-e, ı-i, o-u, ö-ü* seslerini bazen tespit edebilmek mümkün değildir. Karaman Türkleri, harf birleştirmek yoluyla kalın ve ince ünlüleri açık bir biçimde göstermiştir. Bu bakımdan Grek yazılı Türkçe kitabelerin okunması ve özelliklerinin belirlenmesi çok önemlidir.

Yalnızca kelime başında *b-* yerine *p-'*nin kullanılmasından hareket edilerek bile, Grek harflerini yazan ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan Türklerin bu coğrafyaya Orhun Abidelerinin dikildiği 700'lü yıllardan çok önce, hatta Hazret-i İsa'nın doğumundan binlerce yıl önce geldiği, bu coğrafyayı vatan yaptığı ortaya çıkmaktadır.

Karaman Türkçesi ile yazılmış kitabe ve mezar taşları derhâl muhafaza altına alınmalı ve Türk kültür mirası olarak korunmalıdır.

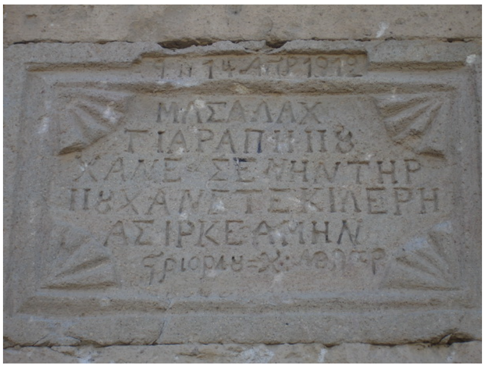
FOTOĞRAFLAR

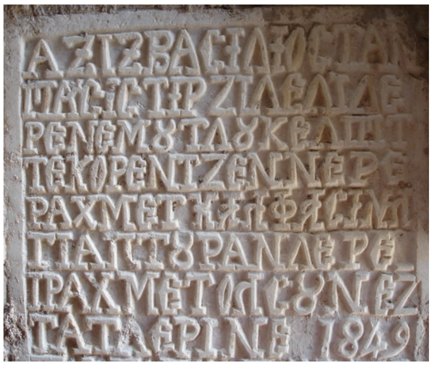
Fotoğraf 1: Nevşehir-Ürgüp Yenicami Mahallesi Hamam Kitabesi

Fotoğraf 2: Nevşehir-Ürgüp Yenicami Mahallesi Hamam Kitabesi

Fotoğraf 3: Nevşehir-Derinkuyu ilçesi Suvermez Kasabası Ev Kitabesi

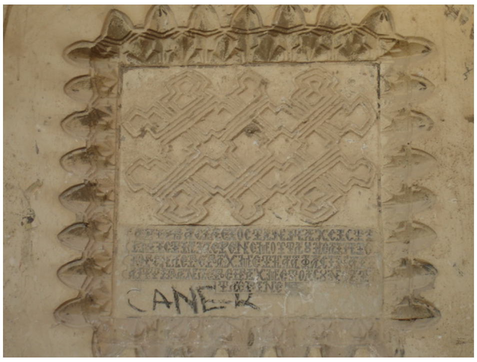
Fotoğraf 4: Nevşehir-Derinkuyu İlçesi Özlüce Köyü Kilise Kitabesi

Fotoğraf 5: Niğde-Konaklı Köyü Kilise Kitabesi

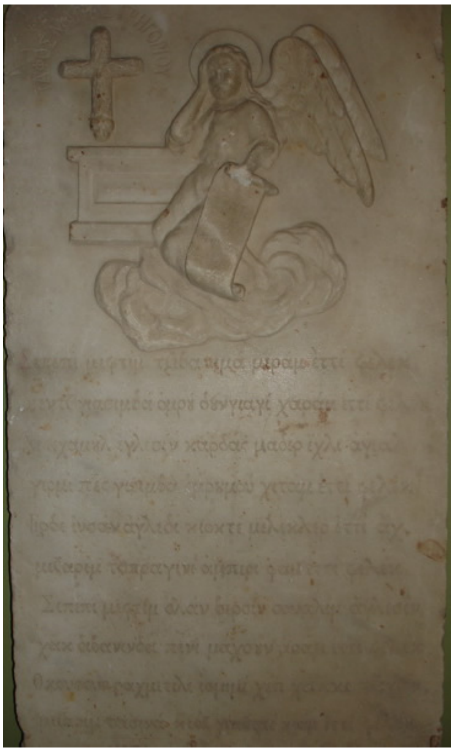
Fotoğraf 6: Niğde-Konaklı Köyü Kilise Kitabesi

Fotoğraf 7: Niğde-Konaklı Köyü Kilise Kitabesi

Fotoğraf 8: Niğde Yeşilburç Köyü Camiye Çevrilen Kilise Kitabesi

Fotoğraf 9: Niğde Müzesi Mezar Taşı Kitabesi

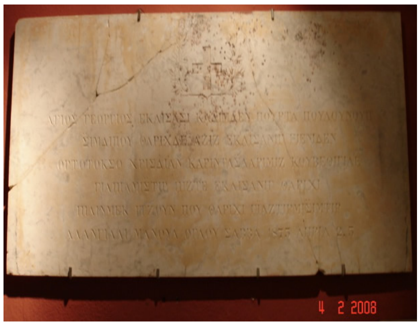
Fotoğraf 10: Niğde Kumluca Köyü Camiye Çevrilen Kilise Kitabesi

Fotoğraf 11: Niğde Hamamlı Köyü Kilisesi Tamir Kitabesi

Fotoğraf 12: Kayseri Endürük Köyü Üç Aziler Kilisesi Kitabesi

Fotoğraf 13: Alanya Müzesi Kilise Kitabesi

Fotoğraf 14: Alanya Müzesi Mezar Taşı Kitabesi

Fotoğraf 15: Silifke Müzesi Mezar Taşı Kitabesi

Fotoğraf 16: Silifke Müzesi Mezar Taşı Kitabesi

Fotoğraf 17: Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşı

Fotoğraf 18: Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşı

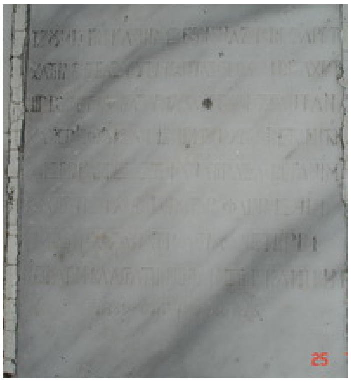
Fotoğraf 19: Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşı

Fotoğraf 20: Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşı

Fotoğraf 21: Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşı

Fotoğraf 22: Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşı

Fotoğraf 23: Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşı

Fotoğraf 24: Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı Mezar Taşı